

ANATOMIA DE LES NOSTRES PORS

Laurent Gallardo

FONT: GALLARDO, L. Pròleg a l'edició del TNC de *Vosaltres, les bruixes*.

Jan Vilanova és historiador de formació i, d'alguna manera, no es pot entendre la seva relació amb el passat al marge d'aquesta circumstància. Com Walter Benjamin, sap que la veritat és «una imatge irrecuperable del passat, que corre el risc de desaparèixer amb cada present que no s'hi reconegui». Davant d'aquesta realitat paradoxal, el que pot fer el teatre com a art d'encarnació del passat és mostrar els fragments difusos d'una veritat que, per la seva naturalesa insondable, qüestiona el nostre present. Com assenyala Juan Mayorga, «hay un teatro que muestra el pasado como un tiempo indómito que amenaza la seguridad del presente». I precisament l'interès de Jan Vilanova per la història, element característic de la seva tasca com a dramaturg, constitueix un desviament necessari per obrir un espai de reflexió col·lectiva sobre el que som com a societat.

Des dels anys 2000, la projecció del pensament feminista ha posat a l'agenda la reflexió sobre la figura de la bruixa. En el seu assaig *Bruixes, estigma o la força invencible de les dones?*, la pensadora francesa Mona Chollet en proposa un retrat ambivalent que presenta la bruixa com una víctima —aquella per a la qual avui es demana justícia— però també com una rebel·l obstinada i insubornable. Els primers judicis de bruixeria apareixen a Europa a finals de l'edat mitjana i, durant el renaixement, esdevenen cada cop més freqüents, sobretot a causa d'un canvi de percepció que situa la bruixeria entre els delictes més greus de la societat cristiana. A partir de la dècada de 1280, el poder civil i el poder eclesiàstic consideren que implica la intervenció del dimoni i l'assimilen aleshores a una heretgia absoluta. En conseqüència, l'acusada o l'acusat s'enfronta al càstig reservat als heretges: la condemna a la foguera. Un dels moments clau d'aquesta nova definició és la promulgació, l'any 1326, de la butlla *Super illius specula* del papa Joan XXII que atorga el dret als inquisidors de processar els autors de bruixeria.

Qui eren, però, les dones acusades d'aquell mal invisible que implicava la seva deshumanització? Aquesta és la pregunta que planteja l'obra de Jan Vilanova a través d'una estètica documental que s'allunya formalment d'un teatre de la peripècia. L'enigma que

l'arxiu planteja a l'historiador esdevé el punt de partida d'una reflexió singular: fins a quin punt la bruixa és producte del seu temps? Què ens diu de la societat que la va inventar? Què ens ensenya de nosaltres mateixos, de les nostres pors i de les mistificacions cruels que fabriquem per bandejar-les? Han desaparegut realment les bruixes o perviuen encara sota formes diferents?

Si podem parlar de teatre documental és perquè Jan Vilanova fonamenta la seva obra en el muntatge d'un conjunt de documents factuais, que li serveixen per establir un espai entre realitat i ficció. Ens trobem així davant d'un grup de dones —potser actrius— interpel·lades per uns documents històrics que semblen donar accés a una veritat terrorífica i insondable. Amb la teatralització d'aquest qüestionament, el dramaturg projecta a l'obra les preguntes que han originat el seu procés de creació. Per a aquest grup de dones, la voluntat d'entendre dona també pas al joc de la representació, com si es tractés, en definitiva, d'encarnar un passat impenetrable per intentar copsar-lo. La dimensió documental també està present en l'estructura de l'obra que, com *La indagació* (1965) de Peter Weiss, incorpora elements d'un procés judicial, mitjançant el qual l'acusació de bruixeria condueix a una condemna que abona l'existència real de la bruixa. Però el procés d'afirmació d'aquesta realitat fantasiada no és sinó l'expressió d'una lògica del sacrifici que porta al reconeixement col·lectiu d'un boc expiatori.

Així doncs, en un context obscurantista, marcat per l'absència de respostes a les angoixes socials, sorgeix l'obligació de bandejar la intranquil·litat. L'obra ens mostra com la idea esgarrifosa i impenetrable de la bruixeria es corporifica progressivament fins a convertir-se en un ésser que pot ser sotmès, condemnat i reduït al no-res. El judici per bruixeria no té cap altre propòsit: no cerca l'establiment d'una veritat objectiva sinó el reconeixement per tots els mitjans, inclòs l'ús de la tortura, d'una culpa que permet l'encarnació del mal amb la voluntat d'aniquilar-lo físicament. Si bé molts homes han estat acusats de bruixeria, la gran majoria de les víctimes són dones perquè aquesta acusació deriva d'una cultura misògina en essència que, segons l'ideal cristià, considera el cos de la dona com el lloc de la torbació, del desig llicenciós i del pecat.

La força de l'obra rau precisament en l'exploració del mecanisme social pel qual l'angoixa col·lectiva crea un clima propici a la designació del boc expiatori i al seu sacrifici catàrtic. Així doncs, l'obra qüestiona directament la nostra realitat: com es manifesta la

lògica del boc expiatori en una societat en què la por s'ha convertit en l'instrument per excel·lència del poder polític? L'empatia que sentim per les dones i els homes víctimes de l'acusació de bruixeria també ens hauria de fer reflexionar sobre el valor dels nostres judicis i les nostres accions en un context dominat per les angoixes col·lectives. Resulta senzill considerar-nos els hereus d'aquelles víctimes, però fins a quin punt no som els descendents inconscients de la violència condemnatòria exercida contra les bruixes?

En aquest sentit, l'obra no és tan sols un acte de commemoració i de reconeixement del dolor aliè sinó també un espai per reflexionar sobre la deshumanització de l'altre. Les bruixes, com que són l'expressió d'una injustícia col·lectiva, ens deixen un llegat que Jan Vilanova, amb sensibilitat i intel·ligència, projecta a l'escenari i ens convida a copsar. Walter Benjamin assenyala que la història veritable ha de girar la mirada cap al passat per escoltar les veus dels vençuts que demanen justícia i reintegrar-los a les forces de la revolució que ve. Rehabilitant les bruixes, Jan Vilanova ens regala també la promesa d'un futur on sigui possible no condemnar l'altre en nom de les nostres pors.

Laurent Gallardo

Professor titular de la Universitat Grenoble Alpes

Traductor de la Maison Antoine Vitez